

LEON SOKOLOVSKÝ – LADISLAV VRTEL

NÁVRH

NA HERALDICKÉ A SFRAGISTICKÉ SYMBOLY

EV. A. V. RIMAVSKÉHO SENIORÁTU

2012

Návrh na erb Rimavského seniorátu ECAV predkladáme v zmysle § 6 a § 8 cirkevného zákona Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku číslo 2 z roku 2010 a ďalších súvisiacich predpisov. Tento návrh je zároveň v plnom súlade s metodológiou súčasnej „slovenskej vedeckej heraldickej školy“, čím je zabezpečená jeho odborná aj výtvarná úroveň.

Sfragistickým východiskom pre vytvorenie predmetného erbu sú zachované pečate Malohontského kontubernia odtlačené pečatidlom pochádzajúcim z roku 1642.¹

Obr. 1

Pečať Malohontského kontubernia odtlačená pečatidlom z roku 1642

Tieto pečate sú odtlačené do červeného vosku. Majú okrúhly tvar a v priemere merajú 32 milimetrov. Linajka ich lemu má vencovú štruktúru, linajku základnej dotlačnice tvorí tzv. perlovec, typický pre pečate 17. storočia. V medzikruží spomínaných linajok je situovaná pravidelná, dostredivá latinská legenda pozostávajúca z grafém humanistickej kapitály, začínajúca schematickou ružičkou:

⊗**SIGILLVM ◦ VENER ◦ CONTV – BER ◦ KIS ◦ HONTENSIS ◦ 1642**

Po rozvedení suspenzívnych skratiek znie dotyčný kruhopis nasledovne:

SIGILLUM VENERABILIS CONTUBERNII KIS HONTENSIS 1642

¹ Tieto pečate sa nachádzajú na prepisoch (*paria*) dokumentov z rokov 1610, 1613, 1665 a 1734 zachovaných v Archíve Rimavského seniorátu (t. č. deponovanom na evanjelickej a. v. fare v Kokave nad Rimavicou). Všetky prepisy boli vyhotovené a overené seniorálnou pečaťou a podpismi seniora a kokavského farára Štefana Pekára a seniorálneho inšpektora (dozorcu) Fridricha Malatinského z Rimavského Brezova 30. apríla 1859. Citované písomnosti nie sú zatiaľ archívne spracované, preto ani nemajú pridelené stále signatúry.

A v preklade do slovenčiny:

PEČAŤ CTIHODNÉHO KONTUBERNIA MALOHONTSKÉHO 1642

Latinské slovo *contubernium* sa pôvodne používalo v zmysle *spolubývanie, spolužitie*. Od 16. storočia sa ním v Uhorsku (na Slovensku) označovali združenia protestantských (evanjelických) duchovných. Od roku 1735 boli tieto *kontuberniá* premenované na *senioráty*.² Takže v danom prípade ide o prvotný oficiálny názov Malohontského seniorátu.

Prehistória Malohontského evanjelického a. v. seniorátu siaha do druhej polovice 16. storočia, do čias, keď sa Slovenskom s narastajúcou silou šírilo Lutherovo reformačné hnutie. Jeho nositeľmi boli najmä kazatelia pôsobiaci v mestských a dedinských farnostiach. Pod ich vplyvom sa k novému náboženskému učeniu pridávalo nielen poddanské obyvateľstvo, ale aj nižšia a stredná šľachta, ba aj niektorí príslušníci veľmožských rodov. Na druhej strane rástol protireformačný tlak hlavne z prostredia rímskokatolíckej cirkvi, ktorú mocensky podporovali panovníci z vládnucej dynastie Habsburgovcov a ich spojenci hlavne z radov vyššej šľachty. Záštitu proti útokom odporcov reformácie poskytovali evanjelikom a osobitne evanjelickým kňazom predovšetkým miestni zemepáni, ktorí sa sami stali jej prívržencami. V druhej polovici 16. storočia boli najväčšími feudálnymi pánmi v Malohonte Lošonciovci, Orságovci z Gutu, Törökovci z Enyingu, Lorántfiovci, Felediovci, Jakófirovci, Jánokyovci. Okrem nich tu mali svoje majetky aj menší zemanovia.³ Väčšina z nich si osvojila Lutherovo učenie, alebo aspoň bola voči nemu tolerantná. Iba tak si možno totiž vysvetliť, prečo sa v tomto čase na tomto území tak pevne zakorenilo vo všetkých mestách a dedinách.

Najvýznamnejšími ochrancami evanjelických duchovných v Malohonte a hornom Gemeri sa v poslednej tretine 16. storočia stali kráľovskí kapitáni Muránskeho hradu, ktorí pochádzali z nemeckých krajín a boli protestantmi. Malohontský dištrikt bol síce administratívnou súčasťou územne vzdialenej Hontianskej stolice, ale v tomto prípade rozhodovala celkom pragmaticky jeho blízkosť k muránskemu hradnému pastvu, s ktorým na severovýchode priamo hraničil.⁴ Preto, keď v roku 1578 pod vedením hradného farára Cypriána Friedta vzniklo „bratstvo“ evanjelických kňazov označované ako *Fraternitas Muranensis*, celkom prirodzene sa jeho členmi stali aj viacerí duchovní z Malohontu.⁵ Tí sa však už 5. júna 1596 od tohto spoločenstva odtrhli a založili si vlastný Malohontský seniorát (*kontubernium*). Ten však bol neskôr opäť dočasne spojený s Gemerským seniorátom (*kontuberniom*). Definitívne sa osamostatnil a bol oficiálne akceptovaný až po určitých peripetiách v roku 1617.⁶

² *ENCYKLOPÉDIA Slovenska*, V. zv., Bratislava, Veda, 1981, s. 217.

³ SOKOLOVSKÝ, L.: *Stručné dejiny Malohontu do roku 1803*. Martin, Gradus 1997, s. 72-78.

⁴ Bližšie o postavení Malohontu v územnej správe Uhorska in SOKOLOVSKÝ, ref. 3, s. 81-129.

⁵ Ak by sme ich počet brali podľa cirkevných zborov, ktoré v mesiacoch február a marec roku 1596 slávnostne prijali vieroučné články známe ako Muránske artikuly, tak ich bolo spolu 10, a tie zahrnovali dokopy 20 dedín. Viď Archív ev. a. v. farského úradu Revúca, Protocolon Rimanovianum, s. 98-107. K tomu pozri tiež: SOKOLOVSKÝ, ref. 3, s. 104.

⁶ Tamže.

Je dosť dobre možné, že na tejto situácii mali svoj podiel aj významné zmeny, ktoré sa v Malohonte koncom 16. storočia odohrali v oblasti majetkovo-právnych pomerov. Lošonciovské panstvo roku 1595 získali Forgáčovci, Klenovec, Hnúšť'a a časť Tisovca roku 1594 zasa Kubíniovci.⁷ Kým Kubíniovci boli evanjelici a dá sa predpokladať, že cirkevnosprávnu samostatnosť Malohontského seniorátu podporovali, s Forgáčovcami to bolo zložitejšie. Prvý feudál z ich rodu na tomto území Žigmund bol tiež najskôr evanjelikom (jeho otec Šimon bol dokonca horlivým stúpencom protestantizmu!),⁸ No neskôr konvertoval na katolíka a spolu so svojím bratom Františkom, ktorý sa stal dokonca ostrihomským arcibiskupom a kardinálom, evanjelikov prenasledoval.⁹ Z celouhorskeho hľadiska mu to uľahčovala i funkcia palatína, ktorú dostal v roku 1614. Napriek tomu priame zásahy Žigmunda Forgáča ani jeho potomkov v tomto smere na ich malohontských majetkoch nie sú známe.¹⁰ Až takmer do konca 17. storočia zostal Malohont prakticky výlučne protestantský (Rimavská Sobota a Zacharovce boli kalvínske).¹¹ Napokon (zrejme až v 18. storočí) sa podarilo rekatolizovať iba obyvateľov Hrachova v Rimavskej doline a Veľkej Suchej v Suchánskej doline.¹²

Samostatný Malohontský seniorát (do roku 1735 pod názvom Malohontské kontubernium) existoval teda od roku 1617 už súvisle ako akceptovaná integrálna súčasť organizačných štruktúr ale aj historických peripetií evanjelickej cirkvi augsburského vyznania v Uhorsku a na Slovensku bez výraznejších územnosprávnych zmien. Do rámca jeho pôsobnosti spadali pôvodne všetky evanjelické cirkevné a. v. zbory na území Malohontského dištriktu, iba filie Kraskova – Lukovištia a Babínek – patrili politicky ku Gemerskej stolici. Zásahy do tejto jeho ustálenej podoby nastúpili až po vzniku Československej republiky.

Od roku 1919 bol Malohontský seniorát rozšírený v podstate o územie niekdajšieho Širkovského slúžnovského okresu, ktorý pokrýval juhozápadný výbežok Gemera.¹³ V takomto rozsahu pretrval potom do začiatku 50-tych rokov 20. storočia. V zmenených štátových pomeroch, ku ktorým došlo po februári 1948, sa ho citeľne dotkli ustanovenia zakotvené v novej cirkevnej ústave prijatej roku 1951 na synode v Modre. Podľa nich mali byť hranice cirkevnoorganizačných jednotiek upravené tak, aby korešpondovali s vtedajším krajským a okresným členením štátu.¹⁴ V dôsledku tejto právnej normy bol Malohontský seniorát od roku 1953 „prestavaný“ takým spôsobom, že okrem politických okresov Hnúšť'a a Rimavská Sobota, ktoré územne tvorili jeho historické jadro, pribudli k nemu aj okresy Jesenské a Šafárikovo,

⁷ SOKOLOVSKÝ, ref. 3, s. 76 a 78.

⁸ http://www.obechertnik.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=4&Itemid=31 (7.1.2012)

⁹ http://www.ecav.sk/?p=ZS_zil_synoda_1610/ZS_historie/odoberanie_kostolov_a_vyhananie_evanjelickych_knazov (7.1.2012)

¹⁰ Malohont bol iba malou časťou ich obrovských majetkov, ktoré sa rozprestierali hlavne v Nitrianskej stolici, v Novohrade, menej v Abovskej stolici, v Šariši a inde. K tomu vid' ELIÁŠ, M.: *Forgáčovci – Šľachtický rod z Gýmeša*. Trenčín, Občianske združenie Forgáč de Ghymes, 2010, s. 106.

¹¹ SOKOLOVSKÝ, ref. 3, s. 104.

¹² SOKOLOVSKÝ, ref. 3, s. 122.

¹³ *HISTORICKÝ ATLAS Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku*. Liptovský Mikuláš, Transcius, 2011, s. 92.

Podrobnejším výskumom bude potrebné tento novopripojený priestor spresniť.

¹⁴ *HISTORICKÝ ATLAS*, ref. 13, s. 116.

ktoré predtým cirkevnosprávne patrili do Gemerského seniorátu.¹⁵ Tieto okresy už, samozrejme, s niekdajším Malohontským dištriktom ani neskorším Malohontským slúžnovským okresom nemali nič spoločné. Spomínaný fakt si zrejme uvedomili aj tvorcovia novej územnosprávnej štruktúry evanjelickej cirkvi a. v., preto Malohontský seniorát v upravenom rozsahu premenovali na Rimavský seniorát.

Rimavský seniorát existujúci od roku 1953 v priestore bývalých okresov Hnúšťa, Rimavská Sobota, Jesenské a Šafárikovo ako keby predznamenal ďalší vývoj v územnom členení verejnej správy Slovenska. V roku 1960 boli totiž práve tieto tzv. malé okresy (okrem výnimiek niektorých okrajových obcí) zlúčené do nových okresov. V danom prípade vznikol na ich území „veľký“ okres Rimavská Sobota. Azda trochu paradoxne sa však uvedené politické zásahy vlastného Rimavského seniorátu významnejšie nedotkli. Tento názor môžeme demonštrovať napríklad na skutočnosti, že obec Kokava nad Rimavicou, ktorá od stredoveku patrila do Malohontu a teda aj do Malohontského, respektíve Rimavského seniorátu, politickosprávne najskôr do okresu Rimavská Sobota a od roku 1949 do okresu Hnúšťa, pripadla roku 1960 k (novohradskému) Lučencu. No jej malohontská (rimavská) evanjelická a. v. cirkevnosprávna príslušnosť zostala aj po roku 1960 zachovaná.¹⁶ Takto Rimavský seniorát z nami sledovaného hľadiska pretrval ako kontinuálny pokračovateľ a právny nástupca Malohontského seniorátu až do súčasnosti.

Predchádzajúci stručný prehľad historického vývoja Malohontského a potom Rimavského seniorátu sme považovali za potrebné načrtnúť z toho dôvodu, aby sme poukázali na ich vzájomnú historickú súvislosť a následnosť. Na tomto základe môžeme s plným oprávnením použiť v úvode tohto návrhu opísanú pečať/pečatidlo Malohontského kontubernia/seniorátu z roku 1642 ako historický podklad pre vytvorenie erbu súčasného Rimavského seniorátu. V tejto súvislosti je pozoruhodný ešte jeden poznatok. Pečate, ktoré sa nachádzajú na citovaných dokumentoch z roku 1859, dosvedčujú že predmetné typárium sa v administratívnej činnosti Malohontského seniorátu (kontubernia) používalo najmenej 217, ba možno i viac rokov.¹⁷ A to je aj v širších dimenziách sfragistickej praxe na Slovensku pomerne ojedinelý jav.

V strede pečatného poľa pečatí odtlačených pečatidlom Malohontského kontubernia z roku 1642 je umiestnená baroková kartuša, na ktorej bol stvárnený jeho symbol. Predstavuje ho **na vodných vlnách sa plaviaca jednosť ažňová loď (koráb), na priečnom rahne so zvinutou plachtou**. Celkové usporiadanie opísaného znamenia na oválnom štíte má bez akýchkoľvek pochybností charakter erbu. Preto je možné, aby

¹⁵ HISTORICKÝ ATLAS, ref. 13, s. 124. V tejto súvislosti treba poznamenať, že obyvateľstvo južného a juhozápadného Gemera v prevažujúcej miere patrilo buď k rímskokatolíckej alebo k evanjelickej reformovanej (kalvínskej) cirkvi. Evanjelici augsburského vyznania (luteráni) tu žili v minimálnom počte. Porovnaj k tomu: Tamže, s. 122.

¹⁶ Opak tohto príkladu predstavuje Pondelok (teraz časť obce Hrnčiariska Ves) a Hrnčiarke Zalužany v Suchánskej doline, ktoré boli už pred rokom 1949 súčasťou okresu Poltár a tak sa dostali aj k Novohradskému seniorátu.

¹⁷ Vid' ref. 1.

bol ďalej dotvorený do požadovanej, heraldicky korektnej podoby. Ešte predtým je však potrebné vykonať previerku jeho originality a zo získaných poznatkov vyvodit' patričné závery.

Pri prieskume výskytu znázornenia lode (korábu) v Heraldickom registri Slovenskej republiky sme zistili, že na evidovaných mestských a obecných erboch sa takéto znamenie nenachádza. V skupine rodinných erbov má trojst'ážnik s rozvinutými plachtami ako jediný Thomas Ridge, aj to iba v klenote.¹⁸ Pokým ide o erby doteraz registrovaných evanjelických a. v. cirkevnoorganizačných jednotiek, obraz lode sme zaznamenali len v dvoch prípadoch. Erb Západného dištriktu tvorí v modrom štíte zlatý obrátený trojst'ážňový koráb so striebornými oknami a strieľňami a so striebornými zvinutými plachtami, plávajúci pod zlato-červeno-strieborno-modrozlatými, lastovičím chvostom ukončenými vlajkami.¹⁹ Považský seniorát má zasa v modrom štíte zo strieborného zvlneného pruhu vyrastajúcu Noemovu archu so striebornými dverami a oknami, prevýšenú striebornou letiacou holubicou v červenej zbroji, nesúcou zlatú olivovú ratolesť.²⁰ Ani jeden z opísaných symbolov sa teda nezhoduje so znakom Malohontského seniorátu na pečati z roku 1642.

Napriek zisteným skutočnostiam považujeme za potrebné budúci erb Rimavského seniorátu vychádzajúci z daného historického zobrazenia mierne upraviť – precizovať a doplniť. Takýmto spôsobom sa zamedzí prípadná nežiaduca zámena doterajších ale aj ďalších, v budúcnosti registrovaných erbov evanjelických a. v. cirkevnoorganizačných jednotiek, v ktorých budú zobrazované lode.

Zobrazovanie lode ako symbolu dopravného prostriedku siaha až do praveku. Doložené je napríklad na stenách megalitických hrobiek z mladšej doby kamennej.²¹ Od čias raného kresťanstva sa znak lode vnímal ako podobenstvo predstavujúce cirkev.²² Niet pochyb, že tento význam má aj koráb stvárnený na pečati Malohontského seniorátu z roku 1642. V tomto konkrétnom prípade ide už, samozrejme, o evanjelickú cirkev augsburského vyznania. Takto treba chápať aj už spomínaný koráb v erbe Západného dištriktu. A je pravdepodobné, že sa podobné znamenia vyskytovali a časom budú nachádzať aj na historických pečatiach viacerých ďalších organizačných jednotiek evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku i v zahraničí. Aj preto je potrebné, aby sa nový erb Rimavského seniorátu založený na znaku z roku 1642, napriek jeho výtvarnej originalite, ktorá sama osebe nemusí byť navonok ešte celkom postačujúca, odlišoval od všetkých ostatných zreteľnejšie, vlastne už na prvý pohľad.

Túto úlohu môžu spoľahlivo plniť dve šesťcípe hviezdy umiestnené do horných rohov štítu. Navyše, popri uvedenej výtvarno-heraldickej funkcii, budú mať aj obsahový

¹⁸ HERALDICKÝ REGISTER Slovenskej republiky. IV. Bratislava - Martin, MVSR a MS, 2005, s. 239.

¹⁹ Tamže, s. 175.

²⁰ Tamže, s. 166.

²¹ BIEDERMANN, H.. *Lexikón symbolov*. Bratislava, Obzor, 1992, s. 165.

²² HALL, J.: *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Praha, Mladá fronta, 1991, s. 250; SACHS, H. – BADSTÜBNER, E. – NEUMANN, H.: *Christliche Ikonographie in Stichworten*. Leipzig, Koehler & Amelang, 1988, s. 304-305.

význam. Interpretujeme ich jednak ako nebeské znamenia, podľa ktorých určuje koráb (cirkev) správny smer svojej plavby (orientácie, vývoja). Zároveň pripomínajú hviezdy, ktoré sa prakticky už od počiatkov reformácie v Malohonte umiestňovali na veže tunajších evanjelických chrámov a zvoníc, aby sa odlišili od rímskokatolíckych kostolov.²³ Na viacerých miestach ich vidno dodnes.

Pokým ide o farby navrhovanej znakovej konštrukcie, tie – v súlade s tradičnými zvyklosťami erbovníckej tvorby v Uhorsku a na Slovensku snažiacimi sa o pripodobnenie k realite – budú nasledujúce:

V modrom renesančnom štíte zo strieborných vln vyrastajúci obrátený zlatý koráb, na priečnom rahne sťažňa so striebornou zvinutou lodnou plachtou, v horných rohoch štítu sprevádzaný zlatými šesťcípovými hviezdami.

Obr. 2

Erb Rimavského seniorátu

Obr. 3

Erb Rimavského seniorátu (čierno-biely obrysový variant)

²³ Bližšie o hviezdach a mesiacoch na evanjelických cirkevných stavbách HALUKA, P. – SOKOLOVSKÝ, L.: Symboly ev. a v. cirkevného zboru Kokava nad Rimavicou. In *Gemer-Malohont*, roč. 6.-7., Rimavská Sobota, Gemersko-malohontské múzeum, 2011, s. 69.

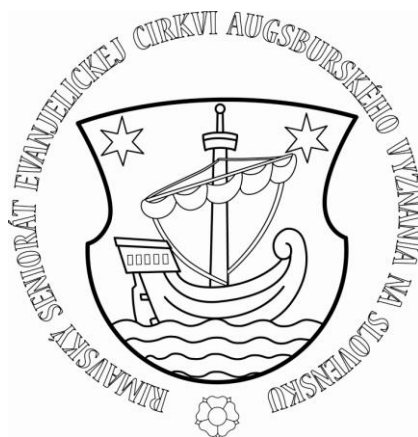
V prípade tzv. veľkého znaku, ktorý predpisuje § 8, odseky 2 a 3 cirkevného zákona č. 2/2010, bude mať Rimavský seniorát horeuvedený erb, nad ktorým bude zobrazená vejúca zástava ECAV ukončená tromi jazykmi.

Obr. 3
Veľký erb Rimavského seniorátu

Podľa § 10 citovaného cirkevného zákona bude v strede na pečatiach a pečiatkach Rimavského seniorátu umiestnený jeho erb a okolo neho pravidelný dostredivý kruhopis tvorený grafémami latinskej majuskuly v slovenskom jazyku:

☼ RIMAVSKÝ SENIORÁT EVANJELICKEJ CIRKVI AUGSBURSKÉHO VYZNANIA NA SLOVENSKU

Obr. 4
Vzor pečate/pečiatky Rimavského seniorátu (čiernobiely)

Na záver vyslovujeme presvedčenie, že navrhovaný erb sa po jeho schválení Heraldickou komisiou ECAV, Heraldickou komisiou Ministerstva vnútra a zaevidovaní v Heraldickom registri Slovenskej republiky stane natrvalo hodnotným, históriu aj súčasnosť odrážajúcim, dôstojným symbolom Rimavského seniorátu.

V Bratislave 12. januára 2012

prof. PhDr. Leon Sokolovský, CSc.

PhDr. Ladislav Vrtel